

PISMA ONIMA KOJIH NEMA

AJONA GREJ

Prevela
Dubravka Srećković Divković

■ Laguna ■

Prolog

Mejn, februar 2011.

Ta kuća je najdivnija izjutra.

I sazidao ju je da bude takva, sa širokim, širokim prozorama koji se protežu od poda do tavanice, da unesu unutra pesak, okean i široko, široko nebo. Izjutra je žalo pusto i čisto, stranica na kojoj će dan tek biti ispisan. A izgrej sunca nad Atlantikom svakodnevno je čudo, i njemu se uvek čini da je počastvovan što mu prisustvuje.

Nikad ne zaboravlja koliko je drugačije sve moglo biti.

U kući nema zavesa, ničega što bi ometalo vidik. Zidovi su beli i poprimaju nijansu svetlosti; bisernobelu, ili ružičastu poput unutrašnjosti školjke, ili punu, toplu zlatnu boju javorovog sirupa. Malo spava u poslednje vreme i uglavnom budan dočeka sporo razlivanje zore nad horizontom. Ponekad se naglo prene, sa osećajem tog prisno znanog dodira na ramenu.

Potporučniče, sad je pola pet, a vi danas letite...

Krug se zatvara. Prst koji ga prati po zamagljenom staklu polako opet stiže do vrha, do tačke odakle je sve počelo. Uspomene su sada gotovo neprestano uz njega, boje su im

sveže, glasovi živi. Žalostivo, primitivno brujanje motora aviona u borbenom poretku i crvena tračica na geografskoj karti.

Danas, gospodo, za metu imate...

Koliko je to bilo davno! Bezmalo pre čitavog jednog životnog veka. Prošlost, ali ne ostavlja utisak da je svršena. Ta tračica se proteže preko okeana sa druge strane njegovog prostora, prelazi daleki horizont, ide sve do Engleske.

Pismo počiva usred flašica s lekovima i pakovanja sa sterilnim iglama na noćnom stočiću kraj njega; dobro poznata adresa na njemu evokativna je kao pesma. Kao ljubavna pesma. Predugo je čekao da ga napiše. Godinama je pokušavao da se pomiri s činjeničnim stanjem i da zaboravi kako je trebalo da bude, ali kako mu se dani omanjuju, a snaga se osipa, uviđa da je to nemoguće.

Uspomene koje su ostale za njim jesu važne uspomene, nalik stenju koje je izronilo iz oseke. I zato je i pisao, i sad nestrpljivo čeka da pismo započne svoj put, u prošlost.

1

London, februar 2011.

Bio je to lep kraj Londona. Ugledan. Imućan. Prodavnice koje su se nizale duž ulica u centru naselja bile su zatvorene i zamandaljene, ali videlo se da su gospodske, a bilo je tu i restorana – bezbroj restorana – s prozorima osvetljenim poput ogromnih televizijskih ekrana, i u njima su se videli ljudi. Ljudi previše lepo vaspitani da bi se okretali i zijali u devojkju koja trči pored njih, napolju, ulicom.

Nije trčala radi rekreacije, u likri, sa slušalicama, usred-sređenog lica, već navrat-nanos, očajnički, u kratkoj suknji koja se pela sve do gaćica, pljeskajući bosim nogama kroz masnjikave bare na trotoaru. Bila je zbacila glupe cipele čim je izašla iz paba, znajući da u njima neće stići daleko. S platformom i visokim, tankim štiklama; bukagije dvadeset prvog veka.

Na uglu je oklevajući zastala; grudi su joj se nadimale. Sa druge strane ulice protezale su se prodavnice i uz njih jedna sporedna uličica; iza nje se čuo snažan odjek nogu. Ponovo je potrčala, pretražujući pogledom mrak. Bilo je tu nečije zadnje dvorište s kantama za đubre. Nad njom

je blesnulo bezbednosno svetlo, zasvetlucali su razbijeni staklići i proređeni žbunovi iza visoke drvene kapije. Ušla je u dvorište, lecnuvši se i zacvilevši kad se tle pod nogama preobrazilo iz tvrdog asfalta u žitku zemlju koja joj je curnula kroz natopljene unihopke. U visini, pred njom, nazirala se treperava ulična svetiljka. Ona joj je poslužila kao orijentir prema kojem će se zaputiti; otisnula je granje u stranu i izbila u usku uličicu.

Sa jednog boka nizale su se garaže i stražnji zidovi kuća, sa drugog pak jednostavne spojene kućice. Obrnula se; srce joj je dobovalo u grudima. Ako bude pošao za njom ovamo, neće imati kud da se sakrije. Neće biti nikog da je vidi. Prozori kuća su sjajkali iza navučenih zavesa, poput dremljivih očiju. Na tren je razmišljala da li da pokuca na vrata neke od tih kućica i da se prepusti na milost i nemilost ljudima u njoj, ali pošto je shvatila na šta po svoj prilici liči u toj uskoj haljini, našminkana za nastup, manula se te zamisli i posrćući produžila.

Poslednja kuća u malom nizu počivala je u tami. Prišavši bliže, videla je da joj je bašta zaparložena i zapuštena, da korov raste sve do polovine oljuskanih vrata, a sa strane ju je osvojila šuma žbunja. Prozori su bili slepi i crni. Gutali su njen odraz staklom baršunastim od prljavštine.

Opet ga je začula, taj bat nogu u trku, sve bliži. Šta ako je i drugima rekao da je traže? Šta ako naiđu i iz suprotnog smera, opkoljavajući je i ne ostavljajući joj izlaz za bekstvo? Načas se skamenila, ali tad je u njoj briznuo adrenalin, vreo i žacav, i pokrenuo je kao udar struje. Nemajući kuda drugde, provukla se uz bok te poslednje kuće, između zida i spleta rastinja. Panika ju je gonila napred, te se saplitala preko granja, grcala od nekog životinjskog, njoj neznanog zadaha. Nešto je kraj njenih nogu šmugnulo iz živice, tako blizu da

je osetila kako ju je oštro krzno očešalo po cevatici. Odskočivši, saplela se. Gležanj joj se izvrnuo, a uz nogu sevnula vrela strela bola.

Sela je na vlažnu zemlju i snažno stegla gležanj, kao da će stiskanjem vratiti bol tamo odakle je ponikao. Na oči su joj navrle suze, ali u tom času su se sa prednje strane kuće začuli koraci i jedan jedini ljutit uzvik. Stisla je zube zamišljajući Dodža ispod ulične svetiljke, podbočenog, kako se okreće tamo-amo u potrazi za njom, sa onim specifičnim ratobornim izrazom lica – isturena vilica, oči koje žmire – kakav je uvek imao kad mu neko pomrsi račune.

Pritajivši dah, napregla je uši. Sekunde su se od napetosti rastezale i drhtale, sve dok najzad nije ulovila šum nogu koje se udaljuju. Vazduh joj je pokuljao iz pluća i sručila se unapred, klonuvši od olakšanja.

Novac joj je šuškao u džepu. Pedeset funti – samo je uzela svoj deo, ništa što bi dugovala orkestru, ali njemu se to ne bi svidelo: on je ugovarao angažmane, on je uzimao novac. Zavukla je ruku u džep da dotakne voskaste, pohabane novčanice, a u srcu joj je sjajnula sićušna žeravica likovanja.

Najteže joj je bilo puzanje kroz živicu i probijanje kroz trnovitu užad ostruge i visoke ljute koprive u bašti s gležnjem koji seva i plamti. Staklo u stražnjim vratima bilo je krto i slomilo se lako kao ledena pokorica bare, a ključ je još stajao u bravi sa druge strane.

Kuhinja je bila mala, niske tavanice. Mirisala je na memlu, kao da je dugo stajala zaključana. Polako se obrnula, pročešljavajući očima tminu u potrazi za znacima života. Biljka na prozorskoj dasci bila se sparušila u upreden kanap od suvog lišća u stvrđnutoj zemlji, ali na gasnom šporetu stajao je čajnik, a o kukama pod zidnom policom visile su šoljice, kao da bi stanar ove kuće mogao svakog časa ući da

skuva sebi šoljicu čaja. Stresla se, a pozadi po vratu prošla joj je jeza.

„Ehej?“

To je izgovorila glasno, sa samouverenošću koju nije osećala. Glas joj je zazvučao neobično; monotono i gotovo komično severnjački. „Ehej – ima li koga?“

Gutao ju je muk. U iznenadnom naletu nadahnuća, opipala je džep jakne i izvadila jeftin plastični upaljač. Zlatni krug plamena bio je mali, ali dovoljan da obasja zidove sa drap pločicama, kalendar sa slikom nekog zamka iznad jula 2009, nekakav starinski kredenac sa zastakljenim vratašcima u gornjem delu. Nespretno je pošla dalje, pruživši ruku da se pridrži za dovratak jer je bol zario zube dublje u njenu nogu. U sledećoj prostoriji je sjaj sićušnog plamena ocrtao sto kraj prozora i komodu na kojoj su porcelanske dame izvodile knikseve i piruete pred nevidljivom publikom. Iz uzanog hodnika uspinjale su se stepenice. Zastala je u njihovom podnožju. Zgledavši se u tamu, ponovo se oglasila, ovoga puta tiho, kao da doziva prijatelja.

„Ehej? Ima li koga kod kuće?“

Dočekala ju je tišina, a odozgo je dolelujao najneosetniji dašak nekakvog starovremenskog parfema, kao da je uskomešala vazduh koji je dugo bio nepomičan. Trebalo je da se popne i potvrdi da gore nema nikoga, ali od toga su je odvrćali bolni gležanj i taj utisak apsolutne nepomičnosti.

U sobi do ulice pustila je plamen da se ugasi, pošto nije želela da se izlaže opasnosti da neko spolja opazi njegov sjaj. Oklebešene zavese bile su dopola navučene na prozore, ali svetlost ulične svetiljke što je prodirala kroz njihov razmak bila je dovoljna da pokaže utonuo i džombast divan uz jedan zid, s prekrivačem od heklanih kvadrata kontrastnih boja prebačenim preko naslona. Oprezno je izvirila, tražeći

pogledom Dodža, ali barica svetlosti oko ulične svetiljke bila je mirna i nenarušena. Skljokala se uz jednu fotelju i malčice lakše prodisala.

Bila je to kuća neke starije osobe, za toliko se videlo. Televizor je bio ogroman i komično staromodan, a ispred daskama zatvorenog kamina stajala je grejalica. Uz ulazna vrata bila se nagomilala pošta nalik nanosu jesenjeg lišća.

Othramala je opet u kuhinju i odvrnula česmu nad sudoperom, sačekavši nekoliko časaka dok voda poteče kroz klopotave cevi, pa onda podmetnula skupljene šake i napila se. Zanimalo ju je kome pripada ta kuća i šta li se desilo s njenim vlasnikom; da li je prešao u neki starački dom ili pak umro. Kad neko umre, valjda mu isprazne kuću? Makar je tako bilo s bakom. Nepunih nedelju dana posle sahrane, sva odeća i slike, tanjiri i šerpe, kao i bakina džinovska kolekcija porcelanske prasadi i fragmenata Džesinog razbijenog detinjstva, spakovani su i rasejani kojekuda kako bi komunalni stambeni odbor pripremio kuću za novog stanara.

Tama joj je dodirivala kožu kao nešto mahovinasto i vlažno. Ispod jakne od imitacije kože ruke su joj se ježile. Možda je vlasnik umro, pa ga nisu ni pronašli mrtvog? Nekakav mazohistički nagon izazvan tamom i tišinom gonio ju je da zamisli leš koji trune u krevetu na spratu. Odsečno je oterala tu misao od sebe, prizivajući natrag zdrav razum. A i šta može da ti naudi mrtvac? Leš ne može da ti rascepi usnu ni da ti ukrade novac, ni da ti steže vrat prstima dok ti pred očima ne zaigraju svetlaci.

Odjednom je osetila samrtni umor; bolno kljucanje u gležnju širilo se upolje, pa joj je čitavo telo bruhalo od iznurenosti. Uz zastajkivanje je opet prošla do sobe prema ulici, pa se svalila na divan, zagnjurivši glavu u šake jer ju je sustizala čudovišnost svega što se dogodilo za poslednjih sat vremena.

Sranje. Provalila je u nečiju kuću. Praznu i zapuštenu, tačno, ali svejedno. Upad s provalom nije isto što i mažnjavanje čipsa iz prodavnice na uglu zato što ne želiš da te zovu prosjakinjom jer u školi dobijaš besplatnu užinu. On pripada prekršajima potpuno drugačije težine.

Gledano s vedrije strane, pobjegla je. Ne vraća se u stan kod Slona i kule s Dodžom. Neće morati da trpi pohotu koja ga spopadne posle svake večeri kad se nalije pivom dok je gleda kako peva u kurvinskoj odeći koju je tera da oblači. Ove noći neće, niti ikada više. Čim joj noga bude bolje, prvi posao biće joj da pronade nekakvu dobrotvornu prodavnicu polovnih stvari ili tako nešto i da potroši malčice svog dragocenog novca na pristojnu odeću. Toplu odeću. Odeću koja joj štaviše prekriva telo umesto da ga reklamira kao robu sa sniženom cenom u izlogu prodavnice.

Trzajući se od bola, legla je na leđa, položila nogu na ručku divana i uvalila se u jastučiće prožete mirisom cigareta. Pitala se gde je on sad; da li je odustao od potrage i vratio se u stan da je čeka, uveren da će mu na kraju doći. On joj je potreban, tako je voleo da joj kaže, potrebna su joj njegova poznanstva, njegovo ugovaranje poslova i njegov novac, jer šta je ona bez njega? Ništa. Severnjačko ništa s glasom kao u još hiljadu drugih koje priželjkuju da budu zvezde. S glasom koji niko nikada ne bi ni čuo da nije njega.

Povukla je heklani prekrivač sa naslona divana i pokrila se. Nakon navale adrenalina telo joj je sad bilo otežalo i malaksalo, i ustanovila je da je baš zaboje briga gde je on, jer prvi put posle šest meseci potpuno joj nije bilo bitno šta on misli, ili oseća, ili hoće.

Nepoznata kuća gnezdila se oko nje, usisavajući je u svoj mir. Buka grada tu je delovala udaljeno, a zvuk vozila po mokroj ulici utišao se u prigušeno uzdisanje, nalik talasima

na dalekom žalu. Zagledala se u senke i počela tiho da pevuši kako bi rasterala tišinu. Melodija koja joj je došla u glavu nije bila od onih pesama što ih je te večeri vatreno pevala na bini paba, već jedna iz prošlosti; uspavanka koju joj je baka pevala u detinjstvu. Reči su bile poluzaboravljene, ali melodija ju je milovala blažećim, prisnim prstima, pa se nije osećala baš sasvim sama.

Svetlo se probijalo kroz zavese kad se probudila, a nebo koje se videlo u razmaku između njih imalo je jutarnju boju izbeljene kosti. Krenula je da promeni položaj, ali istog časa joj je u gležnju sevnuo bol, kao da ju je neko samo čeka da se pomeri pa da je tresne macolom. Ukipila se, čekajući da talasi agonije uminu.

Kroz zid su se čuli zvuci; jačali su i tihnuti nerazaznatljivi glasovi sa radija, potom muzika, užurbano tupkanje nogu po stepenicama. Pridigla se, pa zaškrgutala zubima kad je spustila stopalo na pod. U ledenom kupatilu sela je na šolju i svukla izdronjavljene unihopke da pogleda gležanj. Bio je neprepoznatljiv; naduven i ljubičast nad stopalom crnim od blata.

Kupatilo se nije moglo podičiti čak ni tako modernom napravom kao što je tuš; imalo je samo duboku tučanu kadu s mrljama od rđe ispod dve slavine, i u uglu umivaonik s laborom. Nad njim se nalazio ormarić sa ogledalom, koji je otvorila u nadi da će pronaći nešto što bi joj pomoglo. Police u njemu bile su nakrcane kutijama i flašicama koje ne bi izgledale neumesno u muzeju, a njihove izbledele nalepnice oglašavale su tajanstvene lekarije nekog drugog doba: *Magnezijumovo mleko*, *Kaolin*, *Linktus*. Među njima, na najnižoj polici, počivao je karmin u zlatnoj futrolici.

Uzela ga je, pa ga načas vrtela po rukama pre no što je skinula poklopac i obrnula kružić na dnu. Bio je crven. Jarke, žive skerletne boje: boje makova, javnih poštanskih sandučića i starovremenskog glamura filmskih zvezda. Na vrhu je od trošenja imao ulegnuće, izvajano prema obliku usana koje su ga koristile. Pokušala je da zamisli tu ženu, ko god bila, kako stoji tu, u tom kupatilu s crnim i belim pločicama i reljefnim ukrasima na zidovima; stara žena koja se maže tim hrabrim tračkom boje radi izleta do prodavnica ili večeri provedene na tomboli, i osetila je navalu divljenja i radoznalosti.

Na najvišoj polici ormarića stajao je zamotuljak požutelog zavoja, pa ga je ponela u kuhinju, zajedno s kutijom rastvorljivog aspirina. Skinula je sa kuke jednu šoljicu i napunila je vodom, a onda ubacila dve tablete. Dok je čekala da se rastope, obazrela se oko sebe. U garavoj jutarnjoj svetlosti taj prostor je delovao sumorno, ali bilo je nečega izrazito kućevnog u nizu kutija na polici, s natpisima „ČAJ“, „PIRINAČ“, „ŠEĆER“, u iskasapljenoj dasci za seckanje uspravljenoj uza zid i osmuđenim rukavicama za rernu koje su visile o kuki kraj šporeta. Šoljica u njenoj ruci bila je zelena, ali nekako i sjajkasta; prelivala se u raznim bojama kao što se u masnim barama prave one nežne duge. Protrljala ju je prstom. Nikada nije bila videla ništa slično i šoljica joj se dopala. Nije mogla biti različitija od onih raznoraznih jeftinih flekavih šolja u stanu kod Slona i kule.

Ispila je rastvor aspirina u dva ogromna gutljaja, praveći grimase dok joj se grlo stezalo u znak pobune zbog slanostlatkog ukusa, a potom je pošla sa zavojem u sobu do ulice, gde se bacila na zadatak da previje sebi gležanj. U pola posla začula je neko zviždanje spolja, pa je zastala, a srce je počelo da joj gruva. Koraci su prilazili sve bliže. Spustivši zavoj,

ustala je i sva se zgrčila očekujući da neko pokuca na vrata, ili još gore, da se u bravi obrne ključ...

Uz zardaao, nevoljan škripnut, prorez za pisma se otvorio. Jedan koverat krem boje sleteo je na vrh gomile drečavih reklama i menija restorana s dostavom.

Gđa S. Torn

Grinfields lejn

Čerč end

London

VELIKA BRITANIJA

Adresa je bila ispisana crnim mastilom. Pravim mastilom, ne hemijskom olovkom. Pisala ju je žustra i otmena, ali i vidno drhtava ruka, kao u nekog starog, ili bolesnog, ili nekog kome se žuri. Papir je bio svetlodrap, blago hrapav, kao kost ili slonovača.

Prevrnula ga je. Pažnju joj zaokupiše šiljasta crna velika slova.

*LIČNO i HITNO. Ukoliko je potrebno i moguće,
MOLIMO DA PROSLEDITE.*

Spustila ga je na kamin, prislonivši ga uz okrnjen bokal s natpisom „Uspomena iz Margejta“. Naspram izbledeleog nameštaja koverat je delovao čisto, novo i raskošno.

Napolju se radni svet bavio svojim poslovima, ali u toj kućici je vreme posustajalo, a dan se vukao. Početna euforija izazvana pomišlju da se iščupala iz Dodžovih šaka ubrzo joj je splasla usled gladi i ljute zime. U kredencu u kuhinji otkrila je malu zalihu namirnica, među njima i pakovanje

štrudlica sa smokvama. Rok im je bio istekao pre dve godine, ali slistila je polovinu, a naterala sebe da ostatak sačuva za kasnije. Uporno je pokušavala da smisli kuda će odatle, šta će i kako će dalje, ali misli su joj se jalovo vrtele ukrug, kao snena zunzara koja beslovesno udara u zatvoren prozor.

Ponovo je zaspala, duboko, izronivši iz sna tek u vreme kada je kratki februarSKI dan već gasnuo, a senke se po uglovima sobe zgušnjavale u paukove mreže. Koverat na kaminu je izgledao kao da je upio svu preostalu svetlost. Bledo se sjajilo, kao mesec.

Sigurno je gospođa S. Torn bila ta dama koja je živela tu, ali šta je to „Lično i hitno“ što treba da sazna? Uz ponešto muke, odigla se sa divana i pokupila klizište pošte ispod proreza za pisma. Ogrnuvši se preko leđa prekrivačem, krenula je da je pregleda, tragajući za nekim putokazom. Možda će tu biti naznake kuda je otišla tajanstvena gospođa Torn.

Većinom su posredi bile bezlične reklame s ponudama besplatne isporuke pice ili povoljnih pogodbi za zamenu prozora. Iz sve snage se upinjala da ne gleda menije i njihove krupne fotografije blistavih, drečavo obojenih pica, velikih kao točak bicikla. Među poštom je pronašla i informator Crkve Svih svetih sa oznakom „gospođica Prajs“ nažvrljanom pri vrhu, kao i nekoliko tankih kataloga za narudžbine „klasične pletenine“ i termo pižama i spavaćica, naslovljenih takođe na gospođicu Prajs.

Gospođa Torn se nije pominjala.

Bacila je crkveni informator na gomilu reklama i protegla ukočenu kičmu. Zaludna radoznalost koja ju je podstakla da započne potragu izbledela je pošto nije urodila nikakvim brzim odgovorom, a fotografije pica razdražile su je i unervozile. Kako nije čak ni trebalo da bude tu, nije baš padala na nju odgovornost da se postara da to pismo stigne

na odredište, a i kao da nema dovoljno vlastitih problema koje mora da prebere! Ne treba joj da preuzima na sebe još i nečije tuđe.

A opet...

Ustala je i prišla kaminu, pa zavukla pismo iza sata. „Lično i hitno“ – šta to uopšte i znači? Verovatno ništa. Zahvaljujući baki, znala je da stari ljudi padaju u paniku zbog svakojakih besmislica.

Papir je bio toliko debeo da je maltene ličio na pliš. U sve gušćem sumraku bilo je teško razaznati poštanski žig, ali rizikovala je da priđe za jedan korak prozoru kako bi zaškiljila u razmrljani otisak. Dodavola – SAD. Obrnula je koverat i ponovo pročitala poruku na poledini, prelazeći prstima po liniji kojom su bila podvučena slova, gde se mastilo malčice razmrljalo. Nakosivši pismo prema svetlu koje je gasnulo, videla je urez tamo gde je pero povuklo crtu, utiskujući nadu u hartiju.

Lično i hitno.

Ukoliko je moguće...

I pre i nego što je znala šta čini, pre nego što je ugrabila priliku da porazmisli o svim razlozima iz kojih je to pogrešna odluka, već je cepala koverat i izvlačila iz njega usamljen list papira.

Bič haus

Bek krik roud

Kenebank, Mejn

22. januar 2011.

Mila moja devojko,

Više od sedamdeset godina je prošlo, a ja te i dalje tako nazivam u mislima. Moja mila. Moja devojko.

Toliko se svega i svačega za to vreme promenilo, i svet je drugačiji od onoga u kom smo se sreli, ali svaki put kad pomislim na tebe, ja opet imam dvadeset dve godine.

Mnogo razmišljam o tim danima. Nije mi baš dobro, a od lekova koje mi doktori propisuju prilično sam umoran. Možda nije ni čudo, s obzirom na to da imam devedeset godina. U poneke dane čini mi se da sam se jedva i probudio, i da ležim ovde u polusnu, i sve te uspomene su tako prokleta žive da maltene poverujem da su stvarnost i da sam opet tamo, u Engleskoj, sa 382. eskadrilom i tobom.

Obećao sam da ću te voleti doveka, u jedno doba kad nisam znao hoću li živ dočekati početak nove nedelje. Sad mi izgleda da to doveka konačno ističe. Nikada nisam prestao da te volim. Pokušavao sam, zarad sopstvene zdrave pameti, ali nikada nisam uspeo čak ni izbliza, a nikada nisam prestao ni da se nadam. Doktori kažu da mi ne preostaje još mnogo, ali ja i dalje gajim tu nadu, i osećanje da nisam sve završio ovde. Neću završiti dok ne budem znao šta je bilo s tobom. Neću završiti dok ti ne budem rekao da se ono što smo započeli tada, u to ludo vreme kada se čitav svet bio izokrenuo tumbе, za mene nikad nije okončalo, kao i da su ti dani – koliko god surovi i strašni – bili ujedno i najlepši dani mog života.

Ne znam gde si. Ne znam da li je kuća u Grinfields lejnu još tvoja i da li će ovo pismo ikada stići do tebe. Dovraga, ne znam ni da li si još živa, samo imam ovu ludu veru da bih znao kad ne bi bila živa; osetio bih to, pa bih i sam bio spreman za polazak. Ne bojim se smrti – moje stare neprijateljice iz doba letova. Tad sam je pobeđivao, pa mi zato ne pada teško da je ovoga

puta pustim da pobedi, ali popustio bih joj sto puta velikodušnije kad bih to znao. I kad bih ti ovoga puta mogao propisno reći zbogom.

Nagađam da uskoro ništa od ovoga neće imati važnost i da će naša priča postati prošlost. Ali još nisam raskrstio s nadom. Niti sa željom da se vratim na početak i sve iznova uradim, i da se ovog puta postaram da te više nikada ne pustim od sebe.

Ako ovo dobiješ, molim te, piši.

Voli te

Den

O.

Ooo...

Ponovo je presavila pismo po sredini i žurno ga gurnula u koverat. Nije trebalo da ga dira; nikada to ne bi ni uradila da je makar na tren pomislila da će biti toliko... *ozbiljno*. Život i smrt jesu donekle ozbiljni. Lično i hitno.

Ali sada je bilo prekasno. Pismo je bilo iscepano i nije se moglo ponovo zalepiti. Molbu koju je sa drugog kraja sveta poslao čovek na samrti čula je, koliko god slučajno, ona i niko drugi. I zato je sada imala dva izbora: da ga ne zarezuje, ili da pokuša nekako da nađe tu gospođu S. Torn. Ko god ona bila.

2

London, avgust 1942.

Niko nije očekivao od ratnog venčanja da bude rasipno, ali ni parohijske gospođe nisu obrukale svoga velečasnog.

Stroga ciglama obzidana unutrašnjost Svetog Krispina bila je nakrcana dalijama, floksom i hrizantemama napabirčenim po umornim avgustovskim baštama, a sa druge strane ulice, u parohijskoj sali, oko jednospratne torte s ljubavlju su bili naređani sendviči s paštetom od dimljene haringe, kiflice s mesnim nareskom i neizostavne pogačice po receptu Mardžori Volš. Kings ouk je bio malo naselje na severu Londona, većinom sastavljeno od viktorijanskih spojenih kuća u nizu, s majušnim, ciglom popločanim dvorištima pozadi, i od urednih parova dvojnih kuća sazidanih posle prošlog rata. Svakako to nije bila bogata parohija, ali niko nije mogao reći da nije nesebična. Razmenjivali su se bonovi, gomilala se sledovanja racionisanih namirnica: za gozbu koja je usledila kao ishod zaslužna je bila domišljatost parohijana Svetog Krispina, kao i ogromno uvažavanje koje su gajili prema svom svešteniku.

On je stajao u dubini crkve, ali ne gledajući ih u oči kao obično, već pognute glave, u razgovoru u četiri oka s Bogom.

Bilo je nečega ranjivog, kako se činilo Ejdi Broton dok je sedela na svom ustaljenom mestu u trećem redu, u rumenoj boji njegovog vrata nad kolirom, i nečeg prilično upečatljivog u njegovom samotničkom opštenju s Gospodom. Nije bio baš naročito mlad – o razlici u godinama između njega i njegove neveste mnogo se šušalo na sastancima Udruženja majki i Odbora za bolničke zalihe – ali njegova učenjačka, neuhranjena pojava ostavljala je utisak mladosti, te je u njegovim parohijankama (ili makar u doba pre racionisanja namirnica) budila poriv da mu kuvaju puding s lojem i peku zasebne male pastirske pite od ostataka nedeljnog pečenja.

Sve su ga bile otpisale kao okorelog neženju, te ih je njegova veridba s mladom Stelom Holand baš iznenadila. Štaviše, kada je Mardžori Volš udarila kreštav akord na orguljama, najavljujući da pristizhe mlada, Ejda je videla kako mu je glava poletela naviše, a oči mu se zaokruglile, kao da ga je i samog zatekao nespremno takav preokret događaja. Na licu mu je, kada je pogledao u kuma kraj sebe, bio bezmalo izraz panike, sirotom jagnjetu.

Ah, ali zato je mlada bila prizor! Osvrnuvši se, Ejda je osetila kako je oči peckaju, a grudi joj se nadimaju pod najočuvanijom predratnom haljinom. Tanana kao vrba, držeći uska ramena vrlo uspravno, lica bledog iza maglice vela, mala Stela je izgledala pre kao sama princeza Elizabeta nego kao devojčica iz Sirotinjske škole. Venčanica je bila plod još jednog udruženog pregnuća, poklon od Dot Vilkins (koja ju je obukla još 1919, kada se njen Artur dovoljno oporavio od iperita da zahripa: „Pristajem“), prekrojen rukama Ženskog krojačkog kruga. Na čitavih mesec dana bile su obustavile šivenje prvih zavoja, dok nisu modernizovale model i uhvatile dublje sve šavove kako bi haljina pristajala Stelinoj sitnoj građi, dodatno umanjenoj prisustvom stamene, u tvrd

odevene prilike Filisa Berča, koji je koračao pored nje u ulozu oca. Ali sve poglede je privlačila Stela. Niko ni sanjao nije da će ta budava stara čipkana haljina moći da se preobliči u oličenje ljupkosti. Ejda je ubrisala suzu i dopustila sebi časak materinskog ponosa. Budući da devojčina majka nije bila tu, nije joj se činilo da prelazi granicu osećajnosti.

Izraz lica malčice joj se skiselio kad je počnuo na Nensi Prajs, koja je koračala iza neveste. Njena je haljina bila od ledenoplavog satena, ista ona koja je izgledala božanstveno na ćerki Etel Kolins kada je bila deveruša u leto trideset devete, ali ne toliko božanstveno na Nensi. Sama boja se lepo slagala s njenom potpuno plavom kosom, ali taj ozbiljni odevni predmet nasledila je s potajnom razgaljenošću, kao da su puf-rukavi i čedni srcasti izrez zbog nečega smešni. Čak i dok je obavljala tako prostu radnju kao što je koračanje crkvenim prolazom, Nensi je uspevala da odiše blagim nepoštovanjem. Te dve devojke uistinu su bile Bog i šeširdžija – pravo je čudo kako su postale tako prisne drugarice, premda je moguće da se čovek, kad nema porodicu i kada je odgajen u nekoj od onih ustanova, hvata za svaku utehu koju uspe da pronađe. Ejda se nadala da će Stela, sad kada postaje gospođa Čarlsa Torna i supruga jednog sveštenika, prerasti to nedolično prijateljstvo.

Mardžori je ubrzavala tempo svadbenog marša dok se nevesta približavala mladoženji koji ju je čekao. Iznad njihovih pognutih glava slivali su se snopovi sunca, puni čestica prašine nalik sićušnim, zlatnim, nebeskim konfetama. Ejda je otisnula od sebe sve druge misli i prepustila se užitku koji pruža izricanje bračnih zaveta.

Čarlsu je kršteno ime zapravo bilo Moris; Stela to nije znala sve dok nije čula sveštenika kako ga izgovara. Moris Čarls

Torn. To joj je izgledalo toliko čudno i toliko smešno da nije mogla da se usredsredi ni na šta drugo dok je ponavljala reči zaveta, a posle toga nikako nije mogla da se seti u kom trenu je izgovorila obećanje da će ga voleti, poštovati i slušati. Pretpostavljala je da je sigurno to uradila, jer na prstu joj se sjajila zlatna burma – tanka, jer jedino su za takvu smogli para – a ljudi su je ljubili u obraz, pljeskali Čarlsa po leđima i oboma čestitali što su postali muž i žena.

Žena. Stojeći ispred crkve, s rukom prodenutom ispod Čarlsovog lakta, dok je Fred Kolins podešavao foto-aparat, zagrlila je tu reč i privukla je k sebi, i osetila kako joj se nešto u grudima širi i sija, kao žeravica koja se rasplamsava. Žena, to znači sigurnost; pravi dom pun lično tvojih stvari, a ne uski pojas prostora u spavaonici, okružen glasnim disanjem i mrmljanjem još dvadeset devojaka. Pomislila je na svadbene poklone, izložene na trpezarijskom stolu parohijskog doma – porcelanski čajni servis s ružama od neke Čarlsove tetke, kristalnu vazu za ruže od gospođice Berč i vezeni toaletni pribor od devojaka iz škole „Vudhil“ – i osmeh joj je postao još veći, baš kad je sijalica aparata blesnula.

Parohijska sala je izgledala prekrasno. Čoškove šarene od vlage skrivale su nanizane engleske zastavice, skupljane još od primirja, podarujući turobno zelenoj unutrašnjosti praznično raspoloženje. Nad bifeom je bio razvučen natpis, oslikan po pohabanom čaršavu, s rečima: „Srećni mladenci“.

I svi su bili krajnje ljubazni. Čak i Čarlsovi roditelji, sumnjivo doterani i opremljeni suvim osmesima, cmoknuli su vazduh kraj njenih obraza i objavili da su oduševljeni. Nije bila tajna da bi im bilo mnogo draže da im se sin oženio nekom devojkom iz teniskog kluba u Dorkingu, pa da im dopuni četvorku na popodnevnim Lilijaninim okupljanjima i da može razgovarati s njenim prijateljicama služeći se

pravilnim akcentom, ali Stela im je bila zahvalna i što tako predano glume.

„Kakva slatka haljina!“, vedro je uskliknula Lilijan Torn uzmakavši da odmeri Stelu od glave do pete. „Jesi li je sama šila? Izgleda opako stručno sašivena.“

„Pripadala je jednoj dami iz parohije. Krojački krug mi ju je doterao.“

„Stvarno? O, bože, pa što nisi rekla – mogla sam ti dati moju! Hartnelova je; koštala je đavo i po, a sad stoji zgužvana u sanduku na tavanu. Da sam znala da ti treba, iskopala bih je.“

Ta ponuda bi bila ljubazna, ali kako je došla sa tri meseca zakašnjenja, Stela nije bila sigurna kako da uzvрати. Neuzbuđena, Lilijan razdragano zaora još dublje: „I kakav sladak buket – mada izgleda kao da mu ne bi škodilo da se malo napije vode.“

Stela pogleda u ruže koje su joj venule u ruci. Lilijan je bila u pravu. Bile su to čupave baštenske ruže starinske sorte – njih joj je sa silnim ponosom i ceremonijom poklonio Alf Broton, nabravši ih sa jednog žbuna u svom dvorištancetu, koje nikako nije hteo da žrtvuje redićima prokelja i krompira – ali već su onemoćavale. Stela je pamtila ruže u Lilijaninoj bašti u Dorkingu, krute i besprekorne poput nje same, te je shvatila da je ovaj kompliment pun trnja kao i njihove drške.

„Nije jedini“, promrmlja Rodžer Torn, razdraženo gledajući ka drugom kraju sobe, gde je Alf veselo delio flaše crnog piva i čaše limunade sa improvizovanog šanka kraj kuhinjskog šibera. Gospodin Torn je nekako bio uspeo da se dokopa sanduka šampanjca, ali sanduk je još stajao pod stolom. Meštani Kings ouka nisu baš bili veliki ljubitelji takvih pomodnih stvarčica, a Alf – robustan čovek u svakom pogledu – nije bio dorastao inženjerskoj majstoriji potrebnoj da se otvori flaša.

Stela je otpila malo limunade, svesna opasnosti koje vrebaju poput atlantskih mina pod površinom tog razgovora. „Nije problem u tebi, nego u meni“, šturo joj je rekao Čarls, zagledan kroz prozor voza kad su se vraćali iz jedne posete Dorkingu. Nikad ga nisu razumeli, objasnio joj je. Zgrnuo ih je njegov izbor poziva, razljutili su se što nije produžio stazom koja mu je bila utabana u Rodžerovoj računovodstvenoj firmi. Stela je tada osetila u njemu nekakvu duboku povređenost i srce ju je zabolelo. Dinamika porodica za nju je bila misterija, ali čim se budu venčali, sazdaće sopstvenu porodicu, te će Čarls, u njenom središtu, biti izlečen razumevanjem i ogromnim zalihama ljubavi koje ona ima u sebi i koje samo čekaju da budu date.

„Gde je Čarls?“, mrzovoljno upita Lilijan kao da joj čita misli. „Maltene reč nisam s njime prozborila.“

Niste jedini, pomislila je Stela pogledavši kud i Lilijan, čije su oči švrljale salom. Sad je bila krcata ljudi, pošto su se i oni pripadnici parohije Svetog Krispina koje je mrzelo da dođu na crkveni obred ušunjali da ugrabe poneki zalogaj besplatnog jela. Stela većinu jedva da je i poznavala, ali osetila je damar topline i olakšanja kad je ugledala Nensi, koja je, u neskladu s plavim satenom, pušila cigaretu, nalik na starletu snimljenu za *Bioskopski žurnal* dok se odmara u zakulisju između dve scene. Čarlsu u sali nije bilo traga, ali oko joj ulovi neki pokret napolju u dvorištu.

„Eno ga tamo, razgovara s Piterom.“

Piter Andervud je Čarlsu bio kum. Drug iz dana provedenih na bogoslovskom koledžu, sada sveštenik jedne male parohije u Dorsetu. Stela ga je tek sada bila upoznala, iako je Čarls o njemu mnogo pričao. Po tonu njegovih opaski Stela je očekivala nekog neuporedivo harizmatičnijeg od tog krhkog, užutelog, ciničnog mladog čoveka kom su oči iza naočara izgledale kao u sove.

„E pa, ne bi trebalo“, prasnu Lilijan. „Trebalo bi da bude ovdje i da zajedno s novostečenom suprugom razgovara s gostima.“

Makar su se u tome mogle složiti.

„Idem ja da mu kažem reč-dve“, kaza Rodžer s prizvu-
kom olakšanja. „Bifea gotovo da više i nema. Sigurno je sad trenutak za govore?“

Gospođica Berč se prva popela na malu binu uz klimatave stepenice. Kada se nakašljala sa onom nedvosmislenošću koja zahteva tišinu, Stela je doživela tako snažan deža vi da se iznenadila kad je pogledala naniže i videla belu čipku gospođice Vilkins umesto svoje tamnozelenе školske kecelje.

„Veliko mi je zadovoljstvo i povlastica što stojim pred vama povodom ovog radosnog događaja, i što ću reći koju reč u vezi s novopečenom gospodom Torn“, izgovori gospođica Birč svojim „skupštinskim glasom“, a salom se razleže talas aplauza. „Stela je među velikim uspesima škole 'Vudhil' i bez oklevanja sam je preporučila za nameštenje u parohijskom domu kada se velečasni Torn našao u potrebi za kućnom pomoćnicom. A nakraj pameti mi nije bilo da ne pomazem samo da se popuni jedna rupa u domaćinstvu“ (na to su njene stroge crte poprimile za nju krajnje nesvojstven vragolast izgled), „već i da izigravam Kupidona. Kako su prolazili meseci, tako se ispostavilo da se nije zagrejalo samo ognjište parohijskog doma, već i srce njegovog duhovnika!“

Sve glave su se okrenule ka Steli, a među okupljenima je odjeknulo kolektivno „ahh!“, kao da gledaju vatromet. Njoj je usplamtelo lice. „One vrline zbog kojih je bila dragocena pripadnica 'Vudhila' – njena dobrotа i marljivost, njen vedar pogled na život, njena vernost i odanost – stvoriće od nje i

divnu sveštениčku suprugu“, nastavi gospođica Berč. Stela je žalila što nema više na sebi onaj čipkani veo, da se skrije iza njega. Ili iza Čarlsa, ali on je stajao s Piterom Andervudom iza bine. Tad iznenadno opazi Nensi, koja zakoluta očima i iskrevelji se, pa Steli malo laknu.

„Želim velečasnom i njegovoj gospođi Torn svaku sreću u zajedničkom životu. Neka im bude dug i ispunjen, neoskrvnut ovim kletim ratom, i blagosloven radošću poroda“, završi gospođica Berč zvonkim tonom kakvim je najavljivala sledeću crkvenu pesmu. „Molim vas da mi se pridružite u zdravici srećnim mladencima – ženiku i nevesti!“

Šampanjac gospodina Torna još je bio u kutiji pod stolom, pa je ženiku i nevesti pokorno nazdravljeno pivom i limunadom, ili pak – u slučaju mladoženjinih roditelja i doktora Volša – ničim. Čarls se popeo uz stepenice da popuni mesto koje je ispraznila gospođica Berč.

Stela je volela da ga sluša kad govori. U mesecima veridbe sedela je nedeljom ujutru u jednoj bočnoj klupi u Svetom Krispinu dok on obavlja službu božju i krv joj se potajno burkala. Bilo je u njemu nečega nedohvatljivog i romantičnog dok stoji pred oltarom divovske crkve ili čita iz ogromne Biblije za predikaonicom. Međutim, taj doživljaj nije važio i u parohijskoj sali. Svečanost i strast s kojima je propovedao napustile su ga dok je stajao između mlitavih plišanih zavesа i mucajući zahvaljivao gospođici Berč, nakon čega je krenuo da umanjuje vrednost njene tvrdnje da je sastavila Stelu i njega, pridajući zaslugu za to Bogu.

„Mnogo puta sam Ga pitao kakav je Njegov naum – nisam se nadao da bih u sopstvenom mestu službe, u Svetom Krispinu, mogao pronaći lepu mladu suprugu – ali nije neobično da Bog mora da mi stavi nešto ispred samog nosa da bih ja to primetio.“ Osmehnuo se onim svojim